



Vissza a Forrásokhoz

BESZÉLGETÉS LÁSZLÓFFY ALADÁRRAL

HEVESI ZOLTÁN ISTVÁN: Mindenekelőtt köszöntöm Lászlóffy Aladárt a Láthatatlan Kollégium Vissza a Forrásokhoz című sorozatának második találkozásán. Mit jelentett Ali bácsinak – és mit jelent ma – az első Forrás nemzedékhez való tartozás?

LÁSZLÓFFY ALADÁR: Abban a kontextusban, amikor ez a forrásosdi kipattant, akkor a levegőben volt valami egyéb. Először is: „Világ proletárjai, egyesüljetek!” Ennek volt egy tágabb formája, a szakszervezet, és egy szűkebb, ez volt a Párt. Nem minden szakszervezeti tag volt párttag, viszont minden párttag szakszervezeti tag volt. Ezen túl egyéb csoportosulást csak az Alkotmányban lehetett találni, utcán nem. Mai szemmel talán nehezen érthető meg, hogy (túl a személyes kapcsolatokon) nem volt tanácsos semmi, ami nem szervezett. A fennálló rend, rezsim, kultúra ideológiai alapon hevesen tagadta, hogy léteznének nemzedéki ellentétek. Tehát: fiú az ő atyját nem bírálja, atya az ő fiát bírálhatja, de nem „azért”. Ebben az értelemben kevésbé volt tanácsos elfogadni, érezni egy olyan indítást, hogy egy nemzedék talán másképp gondolkodik. Valószínűnek tartom, hogy a másként gondolkodás egyik legősibb formája a szellemi tétnek, ugyanis például Káin egészen másként gondolkodott, mint Ábel. (Ez később tettekben is megnyilvánult.) Mi akkor voltunk fiatalok, amikor már azt kezdték mondani, hogy a szocializmus sokoldalú. Nyilván megkérdézhetnénk, hogy: Miért, azelőtt egyoldalú volt? Erről soha senki nem beszélt, de attól a pillanattól kezdve sokoldalú volt, és ez az értékrenden egy pozitív irányba történő elmozdulást jelentett. Ebbe a sok oldalba azért az nem fért bele, hogy a nemzedékek külön próbáljanak maguknak programot, vagy külön ízlésvilágot kialakítani. A szocialista erkölcs, a szocialista viszonyulás benne volt abban, hogy elképzelték az irodalmat, ahogy elképzelték, hogy egy új generáció feltűnik. Azt képzelték, hogy ez a nemzedék majd ugyanolyan elvtársakból fog állni, mint az addigiak.

Ez a nemzedék valószínűleg több irányból és több feldühödés eredményeképpen talált önmagára, úgy képzeljétek el, hogy egy csendes, holdas éjszakán, mikor már minden ablak sötét, egyszerre felgyúl egy fény, kicsapódik egy ablak, valaki óriási, házsártos veszekedésbe kezd, aztán szemben egy másik, egy harmadik, és ingben-gatyában kifutnak nyolcan-tizen, lihegve és méltatlankodva, aztán a tér közepén, ahol csobog esetleg egy szökőkút, találkoznak. Egyszerűen, mert valahonnan a házsártos feleség, a hirtelen rájuk szakadó plafon, vagy a szobán átfutó kiséger – tehát valamilyen felháborodás – odahordja őket. Így történt az, hogy az irodalomba való befogadtatás már eleve meghatározta, hogy lesz itt nemzedéki háború is, mert ez nem velünk kezdődött, hanem azzal a Móricz-kollégista nemzedékkel, tehát Herédi Gusztávval, Fodor Sándorral, Bajor Andorral, és alig valamivel később Kányádival és Páskándival, akik „nagy fiúk” voltak már ’44–’48 között, és akik első nyersanyagát, ágyúütelékét képezték egy ideológiai bevetésnek. Rájuk mondják, durván leegyszerűsítve, hogy a háború után volt egy népies szakasza az erdélyi irodalomnak. Ezt úgy kell érteni, hogy minden, ami népi volt, vagy véletlenül egybeesett a népieskedő vonulatával vagy különöségeivel, de már szocialista, osztályharcos színezetet kapott, az elfogadható volt. Ennek az első exponense Kányádi volt. De ha rákérdeztek, hogy ki volt az előttünk járó nemzedékben az első modern költő, akkor ugyancsak azt mondom, hogy Kányádi.

Vagy mind a kettő nagyjából talál Páskándira is, aki a népiséget inkább csak mímelte, mert érezte, hogy valahol közel áll hozzá. A népi dolog abban az időben egy nagyon pozitív valami volt, tehát mindenképpen megpróbálta ő is. Ezt azonban annyi nem-népi és nem-modern között nem tudták nemzedékké formálni, nem tudtak mozgalomként megindulni.

Mielőtt tovább megyünk, mindenképpen ki kell jelentenem: semmiféle összebeszélés nem volt a Forrás nemzedék indulásánál. Egyetlen egységes, konferencia-jellegű összeülés volt, a nagyanyám háttér díványán, amikor újra visszakaptuk a Gaál Gábor Kört. Akkor történt egy olyan számbavétel, hogy: nini, ott van a Szilágyi Domokos, nini, a Kántor Lajos, Jancsi Pál, Páll Lajos, öcsém. Körülbelül nyolcan-tízen lehettünk ott, kapcsolt részekkel. A kapcsoltrészek a múzsák voltak. Abban az időben még két igazán tehetséges költőnő volt, kapcsolt részek nélkül – az azóta elhunyt Tamás Mária, és Hervay Gizella.

Ez a sok baj végül is összehozta a társaságot, olyan miliőbe, közegbe, amiről ma azt hinnénk, hogy negatív. Pedig íme: pozitív. Azt lehet mondani, hogy minket Hajdú Győző talált ki. Az első olyan lapszám, ahol ez a banda 1956 októberében megjelent, és amelyben ott volt már Páll Lajos, Tóth István, Csávossy György, Jancsik Pál, Hervay Gizella, Szilágyi Domokos, jómagam, már a jószemű szerkesztőnek volt a reflexe. A kor levegőjében az is ott volt, hogy: Elvtársak, észrevenni a fiatal sztahanovistát, és idejében támogatni, mert ez a vezetői kvalitások bizonyítéka.

Arra, hogy jó érzés volt-e a nemzedék tagjának lenni, azt mondom, hogy: Hm, hm, biztos. Utólag ezek mind személyes barátok is lettek, részben azért, mert gyerekkor óta ismertük egymást. Például, ha hiszitek, ha nem, '46-ban közöltem először a Dolgozó Nőben, ott közölt először Szilágyi Júlia, ott közölt először Veress Zoltán. '52-től már Jancsik Palival is ismertük egymást, és Kántor Lajossal osztálytársak voltunk elemtől, középiskolán át, együtt érettségiztünk, végül pedig együtt voltunk öt évig az egyetemen. Szilágyi Julikáék, Csabáék, Szilágyi Domokosék egy évfolyammal lennebb jártak. Tehát az összezártság, és az, hogy, elvtársak, vannak munkásifjak, vannak szegény parasztifjak, és vannak szegény értelmiségi ifjak, valahogy ki is adta az alakzatot, amiben haladjunk. A lényeg az, hogy a nemzedék tagjának lenni jelentett egyfajta védelmet, és azt, hogy egymás eszét a legkülönbözőbb helyzetekben kipróbálhattuk. És, tetszik, nem tetszik, a nemzedékek lett aztán egy ideológusa, ő nevezte ki magát annak, mi pedig elfogadtuk, ez Kántor Lajos volt. Lajos, azt hiszem, ideológusnak született...

Az újabb nemzedéknek különben eszébe sem jutna rákérdezni, hogy az akkori értékskálának a negatív oldalán helyezkedett el az is, hogy: szabadvers. Jóllehet a két világháború között szocialista értelemben volt renitens dolog szabadverset írni, a háború után viszont, a „Zúg a traktor, szánt az eke, / Elvtársnő, öntözhettek-e” formavilágában magas labdát jelentett, és ezeket a labdákat fel is dobták, és baseball-szerűen ők maguk le is ütötték. Ugyanis az első konfliktusom Látay Lajossal például akkor volt, amikor azt mondta nekem, hogy: Ti úgy írtok, mint a Tristan Tzarának, meg a Bretonék – bár úgy írtunk volna –, és én akkor csak azzal tudtam érvelni, hogy: És ezt te olyan marhaságot nevében mondod nekem, mint a Reviczky Gyula? Ebből látszik, hogy a mi hozzáállásunk sem volt feltétlenül egészséges, inkább támadásra támadó, kunkorodásra kunkorodó. Az, hogy az ember fiatalon mit mond, nem feltétlenül az akkori álláspontját fejezi ki, jelentheti azt is, hogy mire ingerelték.

OROSZ JUDIT: Ez a kialakult csoporttudat mennyiben befolyásolta az Önök által művelt irodalmat? Mennyiben volt mai szemmel jelentősége annak, hogy ne egyénenként, hanem csoportosan jelentkezzenek?

L. A.: Ez jó kérdés. Ugyanis az ember nem önerőből hülye. Az, hogy más is ugyanarra a következtetésre jut, az egy ősi közege a jóérzésnek. Mindenképpen fontos volt, hogy találkozott az a néhány ember, akik nem programszerűen, nem előre elhatározva, de mindenképpen másképp képzelték el a verset. Mikor bennünket azzal vádoltak, hogy úgy írunk, mint a lejárt, polgári, avantgárd nem-tudom-mi, akkor mi nagyjából csak két dolgot nem tudtunk: hogy mi is az az avantgárd, másrészt pedig, hogy ki az a Tristan Tzara és André Breton, mert ugyebár akkor még a Kosztolányi elvtárs és a Babits elvtárs sem álltak valami jól. Két út állt előttünk: vagy vállaltuk azt, hogy: Igen, igen, mi ezt csináljuk, vagy pedig bevalljuk, hogy műveletlenek vagyunk. Nos, mi ahelyett, hogy bevallottuk volna, dacosan azt mondtuk, hogy mi igenis avantgárdok vagyunk. Ebből következett az, hogy egymással gondolatot, kéziratot cserélünk, rábólintunk, valahol lekoppintjuk azokat a kliséket, azokat a belső formákat, és óhatatlanul közeledik egymáshoz az a befejezettség-eszményünk, amit ma kánonnak neveznek.

Itt valóban történt egy váltás, mert egyrészt tehetségtelen, rosszul megírt, csengőbongó versezetekkel szemben egyszercsak jelentkezik egy nemzedék, amelyik mást ír, és az a más azért mégiscsak elfogadható, amit az is bizonyít, hogy az Igaz Szó '56 októberi száma közölte ezt a társaságot. Az addig használatos, addig vetett vers-dikció, vers-diskurzus, vers-retorika helyett egy más ilyen izét kezdtek el bevezetni – nem hiszem, hogy tudatosan, nem hiszem, hogy összehangoltan. Huszár Sándor azt mondta, hogy: Szamarak, írjatok, tegyétek le a garast! Írjatok néhány komoly pártverset, tehetségesek vagytok, és a Pártnak az a fontos, hogy jó piacról vásároljon. Akkor elbocsátja ezeket a hülye klapanciákat gyártó költőket. És mi ezt be is vettük. Muszáj volt bevenni, mert kötet nem is jelenhetett meg anélkül, hogy lényeges része ne szóljon a Pártról. Ezt különben követni lehet, szinte mint a karbon 14-gyel, hogy a Forráskötetében mindenkinek van, szinte egy ciklusnyi, úgy '64–65-ig. A *Képeskönyv a vonalokról* című harmadik kötetemben még van ilyen vers, attól kezdve, a *Szövetségektől, A betvenes évektől* kezdve mindmáig nincs. Annak idején Jevtusenko elvtárs megmondta: fiúk, az irodalmat majd megvizsgálják. És ő végül is arra gondolt, hogy lehet handabandázni, de a lenyomatott textus ott van; az író, a költőt nem muszáj szeretni, de ami irodalomként elétáratott és megmarad, azt kell megmérni, az a lényeges.

Az, hogy a nemzedék egy kánonváltozás alapját szolgáltatta, az gyakorlatilag azt jelentette, hogy: elég sokan voltunk. Ha egy, akármilyen tehetséges ember van, az mártírként, vagy valamilyen formában elkopott volna, feldolgozták volna a fogaskerekek. Így a jelentkezés nagyjából konkludens volt olyan szempontból, hogy nyilvánosan elfogadták ezt a nemzedéket. A Kántor-Láng például értékeli, hogy mennyire a szocializmus igénye csendül ki abból, amit ez az új nemzedék is ír.

Ezzel együtt 1958 januárjában volt a Bolyai Egyetem aulájában az első estünk, ahol ott voltak már velünk a képzőművészek, a zenészek. Velük a katonaságnál is együtt voltunk, együtt voltunk a román kollegákkal is. Itt jön be a román szál, ugyanis Bukarestben élt jó néhány olyan író, akinek ez nemcsak szenvedélye volt, hanem már a '30-as évektől a létformájához is hozzátartozott a román irodalommal való kapcsolattartás. Ilyen volt Majtényi Erik, Szemlér Ferenc, ők voltak, akik '58 és '60 között összehozták bennünket Nichita Stănescuval, Cezar Baltaggal, és mikor, nagyjából két-

három évvel korábban a románok Luceafărul néven elindítottak egy könyvsorozatot az elsőkönyveseknek, Domokos Géza és Szemlér Ferenc, meg Majtényi kiügyeskedték, hogy a magyar elsőkönyvesek is megjelenhessenek, és a Forrás embléma és elnevezés került rá az első könyvekre.

Még egyszer hangsúlyoznám, hogy itt különbség van egyrészt az indulás ideje, módja, szórtsága, és aközött, hogy ez szállá sodorhatóan egy vonulattá válik, mert az már fenn van a könyvespolcon, a többiről pedig csak beszélünk. Ez elszállt, az a „scripta manent”.

OROSZ JUDIT: A csoportos jelentkezésnek van egy negatív oldala is, hiszen akkor lehet bírálni... Mivel vádolták a Forrás-nemzedéket, illetve egyáltalán vádolták-e?

SZILÁGYI JÚLIA: Emlékszel egy bizonyos Ács álnéven közölt „feljelentésre” az Előrében? A Korunkban megjelent verscsoport kapcsán, amelyhez a Lajos felkérésére én írtam egy „kopf”-ot, és amelyben te voltál, Pali, Fábián Sándor, Szisz... Ez az Ács néven írott cikk azt tartalmazta, hogy: Mi az, hogy ezek a költők őszinték? Tehát mások nem azok? Ugyanezt mondta aztán Nagy István is...

L. A.: Nyilván ugyanez történt volna akkor is, ha azt írod, hogy: Íme egy nemzedék, amely őszintétlen. Tehát itt kiút nem volt. Amit viszont hangsúlyozni kell: ne-hogy azt higgye valaki, hogy ez egy renitens nemzedék volt, itt arról volt szó egy-értelműen, hogy voltak dolgok, amelyeket lehetett másképp csinálni, és hogy az is hülye, aki tudja másképp csinálni, jól csinálni, vagy legalábbis: szebben csinálni azt, amit mások tehetségtelenség vagy egyéb okok miatt másképp csináltak. Tehát ebben különbözött a mi nemzedékünk, és semmiképpen sem abban, hogy ez már egy jól fejlett, kezelésre szoruló összeesküvést jelentett volna.

Ami pedig az „Ács” elvtársat, vagy Nagy István hozzáállását illeti, szét kell választani, hogyha árnyaltan akarjuk látni a dolgokat. Volt egy beprogramozott, egy robotlélek-hozzáállás, amely tudta, hogy „ettől eddig” mi van, és ami ennél kinnebb esett, az nem tartozott oda, tehát le kellett nyesegetni. Nagy István hozzáállása szinte végig ilyen volt. De nála is ott mutatkoztak a meggondolkodás tünetei, a Sáncaljától, ugyanúgy, ahogy Veress Pali bácsinál, akik megírták '44 nyaráig vagy későbbi időig, hogy mi történt, és reszkettek, hogy mikor tartanak náluk házkutatást. Ugyanis a háború utáni években csak kérlelhetetlennek vagy hazugnak lehetett lenni – és éppen ez volt a Nagy Istváné szinte inertív hozzáállása mindenhez. Nagy Istvánnál nem vonom kétségbe, hogy ez őszintén történt, de nagyon sokaknál ez a látszat-kérlelhetetlenség indokolt egyfajta versengést, hogy ki az, aki először „éber”, ki az, aki észreveszi, hogy itt két jelzővel a Kántor a sorok között próbál valamit mondani.

Persze nekünk azt sem mondta senki – mint ahogy 476-ban sem szóltak, hogy: gyerekek, vége az ókornak – hogy vigyázat, mert aztán '90-ben lesz valami fordulat. Mi arra rendezkedtünk be, hogy ez kétszáz évig tart, és modus vivendit kell találni, ezalatt meg kell írni ugyanazokat a „Nyílnak a völgyben a kerti virágok”-at, és amennyiben ez a Forrásnemzedéknek sikerült, akkor eme kupola, katakombá alatt sikerült, bár mi akkor nem éreztük katakombának.

H. Z. I.: Felvetődött már az avantgárd, ezzel kapcsolatban lenne egy kérdésem. Egy időben bevett közhely lett az első Forrás-nemzedékre, és különösen Szilágyi Domokosra és Lászlóffy Aladár-ra vonatkoztatva, hogy neoavantgárd vonalba tartoznak. Ali bácsi most, a kilencvenes évekből visszanezve mennyire gondolja, hogy valaha avantgárd lett volna?

L. A.: Mi annyiban voltunk avantgárdok, hogy később, amikor erre rányitották a szemünket, akkor ezt valóban tudatosan műveltük. Ennek egyébként voltak előzményei, például Méliusz József, de ő teljesen a szocialista avantgárd költészet exponense volt, a szónak a kassáki értelmében. Ez ránk bizonyos értelemben hatott, de semmiképpen nem úgy, hogy aztán Görömbei írta, hogy mindnyájan Méliusz hatására kezdünk. Méliusz csak megerősítést jelentett, de semmiképpen nem elsődleges az a „Méliusz-szalón”, ahová Szilágyi Domokoson és rajtam kívül még nyolc-tíz ember eljárt. De pont olyan baráti „farkascordában” csatangoltunk Majtényi Erikkel, aki végig míves költő volt. Tehát ez semmiképpen sem jelenti, hogy formai jegyeken, formai csiszolódáson kívül bármi átjött volna ebből a két világháború közti avantgárdból. Viszont attól kezdve már olyan értelemben vállaltuk az avantgárdot, ahogy Cs. Gyimesi Éva a kánonváltásról beszél: a kánonváltás nem az egész irodalmat érintette, hanem először kifejezetten a Forrás első nemzedékét és annak körét. Itt még egyszer tisztázzuk, hogy nem feltétlenül azokból áll a Forrás első nemzedéke, akiknek az első két évben Forrás-kötetük jelent meg. Pontosan úgy a Forrás első nemzedéke Szilágyi Júlia vagy Fábíán Sándor. Nyilván nem voltunk annyira számos nemzedék, mint amennyire a következő. A következők indulásáról még azt kell elmondani, hogy mi „dajkáltuk” őket, és ez felháborodást szült. Akkor mondták a Nagy István és „Acs Pityu”-féle hangok, hogy: Mi van itt, kérem, fiatalok írnak előszót fiatalokhoz? Az történt ugyanis, hogy talán Király Lacinak, Farkas Árpinnak – négy-öt embernek – a kötetéhez én írtam az előszót.

Itt megint visszatérek a nemzedékszerveződés módozataira, elfogadott kánonjaira, ugyanis akkor a fiatalokat be kellett vezetni, mint az úrilányt az első bála egy garde-mama. Tehát ha én például jelentkeztem, akkor egy kipróbált elvtárs Târgu-Jiuból – Majtényi Erik – előszót írt a kötethez. Nos, az elsőknél ez így ment, hogy valaki: „Szemplér Ferenc”, „Reviczky Gyula”, „Kossuth Lajos” és „Bajza József” vezette fel a fiúkat. A második nemzedék esetében már jók voltunk mi is, sőt, mi úgy éreztük, hogy sokkal avatottabbak is vagyunk – de persze akkor jöttek az említett hangok is.

Közben jöttek azok a bizonyos változások, ugyanis '65-ben sok minden változott meg egy miccentésre, amikor azt mondták, hogy az új vezetővel más szelek fognak fújni. Valami azért tényleg volt, mert egy csomó mindenben liberálisabban kezelték a dolgokat. Többek között szabad volt avantgárdot játszani, vagy azt az avantgárdot, amelyet domesztikálva elfogadott a – nem cenzúrának nevezett – Sajtóigazgatóság. Magyarországon viszont ezt sem volt szabad játszani, minden egyéb liberalizmus ellenére. Ez az avantgárd tenyészet nálunk ott tetőz – bőven Szócs Géza után – a *Szövegek és körülmények*, a *Kimaradt szó* táján, ahol valahol ma a Nappali Ház van. Ebben a tetőződő diszkurzusban a politikumot már igazán nem tudod fellelni, és egyáltalán nem használható semmilyen ideológiai front igazolására.

O. J.: *Összefügg-e az új irodalom azzal, hogy valamilyen hagyományokat is magáénak tekint a Forrás-nemzedék? Lehet-e arról beszélni, hogy egységesen a magáénak tekintett valamilyen irodalmi hagyományt?*

L. A.: A Forrás-kötetek nyakig tele vannak Babitscsal, Illyés Gyulával, Kosztolányival, József Attiláról nem is beszélve. Az egész múlt Mohácsostól feltűnt ezekben a szövegekben. Sokszor egészen érzékenyek voltak egy-egy verssor kapcsán – kérem, ez nem lesz jó így –, és akkor alkudozni kellett. Máskor viszont, ha haladó hagyományként beleillett az elképzelésekbe – és haladó hagyományként mindenki beleillett – akkor nem tiltakoztak. Ilyen értelemben a haladó hagyományt felvállalni nemcsak hogy

szabad volt, hanem illet is. Hogy mi volt az, ami a cenzúrát ingerelte, az sokszor egészen személyre szabott volt vagy a levegőben volt.

Egy ideig például az Előre *Vasárnap* című mellékletét szerkesztettem. Egyszer csak jön hozzám egy Cseke Péter nevű fiatalember, hogy: te, írtam a recsenyéidekről egy riportot, hogy ezek miket csináltak a századfordulón; szörnyű, de ezek kivándoroltak Amerikába. Ez ideológiailag ugyan nem helyes, de én meg is bírálom őket. A címe az volt, hogy; *Atkorcsolyáztunk Amerikába*. Én lelkesen le is adtam az anyagot. Honnan tudtam volna, hogy a következő héten Ceausescu elmegy Amerikába? Ebből óriási baj lehetett volna, ha idejében nem vesszük észre.

CS. GYÍMESI ÉVA: *Ha már itt tartunk, akkor megkérdezhetem, hogy miért írtál te Szabó Lőrincről szakdolgozatot?*

L. A.: Ez azért érdekes, mert mi József Attilát mindnyájan imádtuk, mindnyájan a világ legnagyobb költőjének éreztük, nemcsak a magyar irodalom vagy a huszadik század legnagyobb költőjének, és azt hiszem, hogy igazunk volt. De attól függetlenül, hogy az egész nemzedék a József Attila-imádat, és egy kicsit az Ady-imádat jegyében írt, nekem az volt az érzésem, amikor „megismerkedtem” Szabó Lőrincsel, hogy legalább akkora nagyság a magyar irodalmon belül, bár talán kevésbé fordítható. Úgy éreztem, hogy az ő mediatisáltsága nem olyan nagy; plusz volt egy Szabó Lőrinc-momentumom. Talán az azelőtti délutánon, hogy fellótték volna az első műholdat, halt meg egy Balaton-parti kórházban Szabó Lőrinc. Lényegében akkor fogant meg ez a dolog.

Aztán teltek-múltak az évek, és mindig felvetődött, hogy ha az elvtársnak nincsen egyetemi végzettsége, akkor bizony-bizony levonnak a fizetéséből. Akkor elhatároztam, hogy leteszem az államvizsgát, és úgy '71 körül meg is írtam a Szabó Lőrincről szóló szakdolgozatot.

Azt a bizonyos negyven oldalt aztán Hajdú Győző kérésére továbbfejlesztettem az Igaz Szóban. Volt akkoriban egy kismonográfia-sorozat, és egy ilyen kismonográfia lett aztán a Szabó Lőrinc-dolgozatomból. Hogy miért Szabó Lőrinc? Azért, mert én a mai napig is vallom, hogy Szabó Lőrinc egyike a huszadik század legnagyobb költőinek, és éppen azért jelentős, mert a formát a végtelenségig tisztelve, és a lehetetlen kifejezésére is tökéletesen használva, végig így tudott kommunikálni.

H. Z. I.: *Azt hiszem, tágíthatjuk ezt a kört a költészettől a kultúra irányába, hiszen Lászlóffy Aladárra induló kötetétől jellemző az alapvető történelmi élmény, a minden-mindennel-összefügg. Ha megnézzük a versek hivatkozási alapját, akkor egy hatalmas, képzületbeli könyvtárat „gyűjthetünk össze”. Hogyan épül be ez az anyag az emberi kultúrába, vagy személyesen Lászlóffy Aladár költészetébe?*

L. A.: Két mérőpontot mutatnék fel. Az egyik, amit a hatvanas években megfogalmazott egy nagyon kinyíró kritikájában Földes László. Az összehasonlítási alapja az volt, hogy: Ez a Lászlóffy mennyivel gyengébb, mint a József Attila. És igaza volt. Bebizonyította, én egy ámolygó fiú vagyok, aki rettenetesen rácsodálkozik a technikára és arra, hogy az emberiség halad, és itt minden jóra fog fordulni. Ennek a bődületnek én ma is hiszek, csak akkor azt gondoltam, hogy: ezt a mozt én még látom. Ma már biztos vagyok benne, hogy ennek a moznak a végét senki sem fogja látni. De azért is hiszek benne, mert ahhoz a nemzedékhez tartozom, veletek együtt, akinek a neandervölgyi Pupi-Nyenyérével szemben megvan az az esélye, hogy megnyom egy gombot és meggyúl a villany.

A második mérési pont a Cs. Gyimesi Éva könyve, a *Találkozás az egyszerűvel*, ahol ez már másképp merül fel, mert abban a pontban már úgy fest, mint egy célfotó, ahol oldalról látnak téged. Más volt tehát a Földes Laci „radaros” mérése, és már az Évái, és Földes Lacinak is igaza volt, és Évának is igaza lesz.

Cs. Gy. É.: Ne kerüljük meg a kérdést... Engem mindig foglalkoztatott, hogy lehet-e történelemfilozófia viszonylatban arról beszélni, hogy: fejlődés. Es egy idő után az érlelődött meg bennem, hogy nemcsak a szocialista fejlődésérvet kell elutasítanom – hogy egyáltalán létezik tökéletes társadalom –, hanem magát a történelem hegeli, teleologikus szemléletét is. Neked van egy olyan versed, hogy Középkorok. A kérdésem az, hogy mindig olyannak látad-e a történelmet, ahogy abban a versben, azaz: relativizálódottan, a mai kor emberének gögje nélkül a régi korok iránt? Érzel-e a saját világszemléleted alakulásában történelemfilozófiai következetességet, vagy változott ez a szemlélet?

L. A.: A válaszom röviden az lenne, hogy: kezdetben vala a statikus történelem-szemléletem, nosztalgia egy élőképként megjelenő múlt iránt. Ebben nagy szerepe volt részben a neveltetésemnek, különböző olvasási szokásoknak, a gyűjtőmániáimnak. A múlt bennem egyfajta hangulati buborékot jelentett. Ezt a statikus történelemszemléletemet aztán óhatatlanul mozgásba hozta már az is, hogy az idő telik; az olvasmányok, a történelemmel mint nyersanyaggal való bíbelődés. Ez a hangulatokban létező történelem tehát átváltozott mozgó történelemmé, de hivatkozhatok Spenglerre is, aki azt mondja, hogy ugyanaz a dolog, ugyanaz a fázis más kultúrákban máskor történik meg. Amikor ezt a motívumot „meghallottam”, saját magamnak kellett olyan időt szereznem hozzá – és ez évtizedeket jelentett –, hogy hangszereljem. És itt van igaza Évának: az ember nem marad meg saját fiatalkori történelemszemléleténél. Talán ez az a sokat vitatott erény-hibája Madách Tragédiájának is, hogy valahol Madáchban egy statikus, csak képekben megnyilvánuló történelemszemlélet maradt meg. Az az érzésem, hogy filmen nem tudta volna megrendezni a Tragédiát, csak színpadon.

A történelem folyását természetesen nem tartom célelvűnek, de az elején tényleg azt hittem, hogy minden a jó, a javulás irányában halad. A relativizmus persze már abban ott bujkál, hogy: mi az a jó. Azt kell mondanom, hogy ezt Sztálin elvtárs sem gondolta komolyan, mert amikor megkérdezték tőle, hogy mi jön a kommunizmus után, akkor azt felelte: A kommunizmus egy felsőbb foka. Tehát ő sem gondolta végig, hogy: egyszer akkor meg is érkezünk? Abban hinni tehát, hogy egy cél fele halad az egész, szerintem átgondolatlanság.

H. Z. I.: Ali bácsi szerint mennyire fontos a kritika, és úgy általában: hogyan viszonyul a kritikához, kritikusokhoz?

L. A.: Annyit mondhatok ezzel kapcsolatban, hogy legalább kétféle kritika van: az a bizonyos tudomásul vevő, regisztráló, ünnepélyes nem-bántunk-kritika, és ez nem ér semmit. Viszont nagyon jól tesz a szerzők hiúságának, jól tesz annak, amikor valaki számba veszi, hogy hányszor, hányan írtak valakiről. És van a szó szoros értelmében vett kritika, amit a magyar irodalomban is sokan művelnek – köztünk a par excellence, sokszor az igazságtalanságig is elmenő kritikus, Szócs Pista. Az a kérdés, hogy nálunk melyik kritika van túlsúlyban. És ez koronként mindig más. Azt hiszem, a szocializmus inertív öröksége nálunk az, hogy érdemben nem lehet kritikát írni, valamiért sohasem, úgysem lehet megírni a véleményedet, ezért aztán megszületett a ki-vágom-magam-kritika. Ez vagy ünnepélyeskedő, vagy felköszöntő, vagy biztató, vagy vállonveregető, de semmit nem árt, főleg a műnek.

O. J.: *Még azt kérdezném meg, hogy Ali bácsi hogyan látja a mai költői csoportosulásokat, és van-e ma szükség csoportos fellépésre?*

L. A.: Szerintem soha nem attól lesznek a csoportosulások a költészetben vagy a társadalomban, hogy van-e rájuk szükség. Attól van rájuk szükség, hogy léteznek. De ezt nem előre megfontoltan szokták elgondolni. Ezt mint törvényszerűséget legfeljebb észrevételezhetjük, de minősíteni, hogy kell-nem kell, nem érdemes, hisz legfeljebb egy olyan jelenség, amely esetleg leírás tárgyát képezheti. Ilyenek vannak, voltak, és „vanni fognak”.

O. J.: *Köszönjük szépen a beszélgetést.*

Szerkesztette: BALÁZS JÓZSEF IMRE és HEVESI ZOLTÁN ISTVÁN

*

A legifjabb erdélyi bölcsészgeneráció tagjai – akárcsak az előző nemzedékek – nem elégszenek meg azzal, hogy elfogadják az iskolai és egyetemi tankönyvek, kézikönyvek lapjain átörökített, többé-kevésbé merev irodalomszemléletet és értékrendet. A hagyománnyal kezdeményezett közvetlen párbeszédre vállalkoznak, hogy elsősorban a maguk számára, mai nézőpontból újraolvassák-írják az irodalmat és annak történetét.

A kolozsvári Láthatatlan Kollégium most nem csupán e jogos nemzedéki igény megszólaltatója, hanem szakmai partner abban a szegedi egyetemen kezdeményezett négyéves kutatási programban, mely a magyar irodalom és a kritika 1957 és 2000 közötti történetének újszerű megközelítésére vállalkozik. Szegedi irányítója Odorics Ferenc, docens, aki az Elméleti Munkacsoportban maga is egyetemi hallgatókkal, doktoranduszokkal együtt végzi a filológiai és értelmező tevékenységet. A tervek szerint a munka eredménye négy kötetben fog megjelenni.

Közös célunk többek közt azoknak a kanonizációs stratégiáknak a feltárása, ahogyan az irodalomkritika és -történetírás szűri, válogatja, értékké avatja a műveket, vagy éppenséggel egy-egy megcsontosodott kánon lebontására törekszik. Tanszékünkön már több – főként magiszteri – szakdolgozat született a kanonizáció témaköréből. Szegedi előadásaim és szemináriumaim (Új horizontok – változó kánonok) szintén ebbe az összefüggésbe illeszkednek.

A Láthatatlan Kollégium tagjai az első Forrás-nemzedék által teremtett értékek szemléletének felrészletét szolgáló és a kánonképződés titkait fűrkésző tevékenységbe kezdtek. Ennek előmunkálataihoz tartozik az a nyilvános interjúsorozat, melyet a nemzedék író és kritikus tagjainak szíves közreműködésével – elméletileg átgondolt kérdéskörök alapján – e tanév folyamán készítenek.

CS. GYÍMESI ÉVA